

СУЧАСНИЙ РУХ ВІД ГУМАНІЗМУ ДО НЕОГУМАНІЗМУ

Людство перебуває у кризі й рухається не до порятунку, а до колапсу. ООН і екологічні конференції пропонують боротьбу з бідністю і "зелену економіку", засновники Римського клубу – глобальне мислення і новий гуманізм, П.Куртц та інші науковці – неогуманізм. У статті детально розглянута Декларація неогуманізму – спроба 102 філософів, соціологів і психологів світу запропонувати засіб, скерований на згуртування позитивних сил, об'єднання конструктивних ідей задля порятунку цивілізації. Вказано переваги і недоліки Декларації-102, запропоновано її використання у вищій школі України.

Ключові слова: криза цивілізації, глобальні загрози, гуманізм, німецький неогуманізм, Римський клуб, Пол Куртц, Декларація-102, неогуманізм-XXI.

Актуальність і ступінь розробки проблеми. З погляду абстрактних теорій людство разом зі зростанням чисельності і використанням усе більшої кількості технологій вилучення і трансформації природних ресурсів мало б зростати й духовно і жити краще. Та бачимо навколо себе жахи смертей іммігрантів [2], потоки брехні і бруду у ЗМІ, доволі успішні спроби героїзувати групки збоченців, збільшити їх склад аномальними змінами змісту навчання у школах [3]. А у Європі, цій колысці гуманізму, наростають різноманітні конфлікти і вже подекують про неминучий близький розпад Європейського Союзу.

Та у світі є й захисники майбутнього, які хотіли б забезпечити щасливе життя всім землянам, так само, як власним близьким і віддаленим нащадкам. У цій статті ми звернемо головну увагу на діяльність недооцінених у радянський і післярадянський час зарубіжних захисників гуманізму класичного взірця та його модернізаторів задля вирішення проблем людства вже у близькому майбутньому.

Мета статті – проаналізувати найбільш відомі спроби науковців нашого часу вивчити значення гуманізму в освітній та політичній сферах, поєднати представників усіх наук і застосувати новий варіант неогуманізму для спільного руху до суспільства майбутнього.

Виклад дослідження. Найвідомішою в наукових колах сучасної України спробою створити новий гуманізм ми вважаємо організацію видатним італійським науковцем і бізнес-менеджером Ауреліо Печчеї (1908-1984) Римського клубу (з 1968 р.) як позаурядової і незалежної спілки "платонів" нашого часу задля поглибленого дослідження стану і подальших перспектив розвитку всього людства. Чималий внесок в його діяльність належить нашому Богдану Гаврилишину з його цінною й зараз доповіддю про доцільну організацію антропогенного середовища у XXI ст. [4].

Не змагаючись з Т.В. Андрущенко в обсязі і глибині аналізу досягнень Римського клубу і найбільш відомих футурологів Заходу [1], наголосимо лише на тому, що варта високої оцінки не тільки сама по собі видатної якості і повноти серія прогнозів майбутнього ([5] та ін.), а й нова термінологія. Ми маємо на увазі поняття "глобальне мислення" і "новий гуманізм", запропоновані й обгрунтовані самим А.Печчеї ([8; 9] та ін.), та сукупність інших термінів, необхідних для адекватного опису сучасного "складного стану людства" й пошуку шляхів і засобів забезпечення його сталого розвитку (sustainable development).

Нижче сконцентруємо свою увагу на маловідомій в Україні постаті американського філософа Пола Куртца (1925-2012), який всю другу половину свого життя присвятив пошукам засобів згуртування науковців задля прискорення вирішення проблем планети [7]. Розглянемо його неогуманістичні пропозиції й реакцію на них на Заході та Сході.

Пол Куртц не належить до добре відомих в Україні американських філософів, не увійшов він у Оксфордський філософський словник [10], де згаданий тільки його науковий наставник С. Хук. За короткий час своєї участі у військових діях в Західній Європі Пол устиг сформулювати дуже негативне ставлення до обох тоталітарних режимів – і

гітлерівського, і сталінського. В своїх наукових уподобаннях П. Куртц рухався від вивчення етики до формування нової концепції освіти і виховання, маючи наукові праці з теорії знання, критичного мислення, методології наукових досліджень, проблем релігії і паранормальних учень, а головне – філософії гуманізму. Він упевнився в тому, що гуманізм утратив вплив і перетворився в частину історії педагогіки і філософії, а не в ефективний засіб вирішення через освіту соціальних, політичних і навіть економічних проблем.

Наслідком цього переконання стали зусилля П. Куртца об'єднати колег зі США та інших країн навколо завдання створення нового гуманізму. Спершу він організував видавництво Прометеус Букс, сама назва якого свідчить про скерування більшості видань на розвиток прогресивної наукової думки. Він став популярною у ЗМІ США персоною, досяг успіхів у боротьбі зі лженаукою, шарлатанством, паранормальними віруваннями, невіглаством і забобонами [7].

Урешті Пол Куртц дійшов логічного висновку, що для отримання вагоміших результатів необхідно насамперед створювати спілки однодумців і залучати все більше прибічників. Він заснував Міжнародну гуманістичну і етичну спілку й став співавтором Гуманістичного маніфесту II (1973), а пізніше кілька разів вдосконалював цей свій проект аж до створення наприкінці життя заключного документу з назвою "Неогуманізм: декларація світських принципів і цінностей – особистих, соціальних і планетарних" (2010 р.). Саме це велике досягнення американського філософа-неогуманіста ми й розглянемо детальніше.

Назвемо для стислості цей документ "Декларація-102" на знак того, що її одразу ж підтримали своїми підписами 102 науковці з багатьох держав. Він складається з Преамбули і дев'яти розділів: 1) Ще один крок уперед; 2) Світський гуманізм; 3) Наука і скептицизм; 4) Людські цінності; 5) Особиста моральність і добра воля; 6) Неогуманізм - це прогресивний гуманізм; 7) Планетарний гуманізм; 8) Політична активність; 9) Нові транснаціональні інститути.

У Преамбулі наголошується на тому, що у даний момент людство має достатній науковий і технологічний потенціал для вирішення накопичених за останні два століття проблем. Однак, є успадковані ідеологічні та культурні упередження, що робить особливо актуальним заклик авторів Декларації-102 до створення і поширення неогуманістичних поглядів. Саме цією думкою завершується Преамбула.

У фрагменті з назвою "Перший крок уперед" підкреслено особливу важливість критики теїзму, адже надмірна кількість релігійних учень (уважають, що їх понад 4000) та непримиренність їх прихильників є причиною втрат життів у наш час і збереження перешкод для згуртування людства в майбутньому. Пол Куртц і його колеги свідомі того, що у сфері вірувань доводиться боротися не з ідеєю створення світу з нічого усього за тиждень, а з величезним айсбергом чи горою особистісних уявлень і переконань індивідуального і колективного характеру.

Цій великій множині архаїчних релігійних світоглядів Пол Куртц та його прибічники пропонують протиставити універсальне для всього населення Землі учення **неогуманізму** (менш вдалим є термін "світський гуманізм"), яке є логічним розвитком досягнень Європи часів Відродження і Просвітництва. В це слово вони вкладають формування переконань на основі новітніх досягнень точних наук, а також філософії, етики, світської літератури і мистецтва.

Побудова Декларації-102 помітно суперечлива, адже після переліку назв дев'яти розділів виклад насправді спирається на аналіз удвічі більшої кількості головних рис і особливостей неогуманізму. Нижче ми вкажемо формулювання цих рис *одним першим реченням*, а от друге і наступні будуть нашими поясненнями чи короткими коментарями.

Декларація-102 закликає об'єднуватися навколо ідеї неогуманізму на таких засадах:

1. *Повна відкритість неогуманістів до позитивної співпраці.* Це означає орієнтацію на плідну співдіяльність для порятунку людства на базі використання наукових знань і корисних технологічних досягнень. Неогуманісти категорично відкидають войовничий атеїзм, але одночасно "налаштовані критично до заяв про істинність релігійної точки зору".

Схоже, що Пол Куртц і його колеги вже на власному досвіді упевнилися в тому, що світоглядні дискусії з переконаними віруючими є витратою часу.

2. *Сумніви у доцільності та застосовності традиційного теїзму в XXI ст.* Для підтвердження слушності цієї фрази в Декларації наголошується на повній архаїчності релігій та їх доцільності в аграрних суспільствах, але не у суспільстві знань зразка XXI ст.

3. *Позитивна налаштованість на співпрацю, а не конфронтацію.* У короткому поясненні вказано, що неогуманісти відмовляються від дій "проти когось чи чогось", сподіваючись тільки на злагоду.

4. *Використання критичного мислення і довіра до наукових фактів.* Прекрасне формулювання, яким користуються навіть віруючі у разі, коли вони піклуються про житло, благо і безпеку родини.

5. *Критично-шанобливе ставлення до етичних принципів і цінностей.* Це вже набагато ближче до філософії твердження, що передбачає значну роботу для неогуманістів. Якщо у питанні довіри до наукових фактів проблем і сумнівів немає, то множинність релігій і наук вже давно призвела до різноманітності культур, засад моралі, комплексів пріоритетів і цінностей. Лишається сподіватися на повну перемогу пропозицій неогуманістів в усіх 16 пунктах.

6. *Підтримка ключових цивілізаційних цінностей й засад поведінки.* Це ще одне потенційне джерело незгод "інших" з неогуманістами. Декларація-102 є витвором "західної" думки з врахуванням засад християнства. Чи приєднається Схід без застережень чи корекцій - побачимо пізніше.

7. *Визнання необхідності і незамінності суспільного життя.* Тут виникають певні роздуми, адже послідовне застосування цього твердження означає орієнтацію прихильників Декларації-102 тільки на "можливе" у даному суспільстві, а не на "бажане". Це помітно суперечить висловленому раніше наміру трансформувати світ і вивести все людство у "зовсім інше суспільне життя".

8. *Захист права на недоторканність приватного життя.* Точне формулювання має такий вигляд: "Це центральний постулат демократичного суспільства. Індивіду має бути надане право приймати самостійні рішення і реалізовувати свої цінності, в тій мірі, в якій це не ущемляє права інших". Історія людства і відкриті етологами витоки законів індивідуальної і колективної поведінки істот з виду Homo Sapiens свідчать про виключну складність здійснення цієї тези. Якщо індивіди будуть цілком самодостатніми, то спільні дії кризового і загального плану стають практично неможливими (бо "кожен має право..."). Досягнення якоїсь мети дуже полегшується в разі "слухняності" людей, піддатливості на пропаганду довільної природи. Рух має до спільної мети, очевидно, у цьому разі контролює "влада", яка рідко буває гуманною.

9. *Підтримка демократії, справедливості, свободи.* Прекрасні побажання. Лишається тільки перетворити їх у реальність. Автори Декларації-102 не тільки сподіваються, а ще й переконані в їх існуванні в природі: "Громадянські чесноти демократії пройшли довгий шлях розвитку, і сьогодні вони цілком вкорінені в суспільному житті; вони забезпечують принципи терпимості, справедливості, примирення відмінностей і готовності до компромісу". Тут знову дуже яскраво впливає "західне" походження тексту, а нам в Україні в умовах надпотужної агресії лишається сподіватися на чудо чи Божу ласку, бо оті "демократії" прекрасно налаштовані "на компроміси".

10. *Неогуманісти визнають важливе значення персональної вихованості, доброї волі і порядності.* Пояснення цієї тези в Декларації-102 звучить так: "Історично склалося так, що багато невіруючих, людей світського світогляду, атеїстів і агностиків недооцінювали важливість особистої моральності, оскільки вони відмовлялися обговорювати поведінку людей в термінах гріха, покарання і відплати, або апелювати до моралі. Вони воліли розглядати питання моральності як проблему соціальних перетворень. Але ясно, що це було помилкою, бо нерозумно уникати питань добродітності та моральної чесності окремих осіб, які і складають суспільство. Нам потрібні освічені індивіди, які досягли належної ступеня

етичної зрілості та моральної доброчинності. Відповідно з цим, моральне виховання дітей та молоді має особливе значення для батьків і суспільства."

У нас є дуже багато застережень щодо подібного формулювання, яке "трошки" звинувачує в цілковитій неувазі до засад моралі і цивілізованої поведінки "багато невіруючих, людей світського світогляду, атеїстів і агностиків" тільки тому, що вони "відмовлялися обговорювати...". На наше переконання, вказана група складалася з дуже порядних людей, які з внутрішніх переконань поводитися високоцивілізовано й відносили до ознаки невихованості вихвалювання себе чи розлогі просторікування на теми моралі. Пояснити появу подібного формулювання в Декларації-102 можна тільки фактом надмірно поширеної тези про "винність" представників точних наук в усіх політичних, економічних, виробничих і екологічних негараздах, які ринули потоком після появи ідеї "Знання - це сила". Гуманітарії, які й створювали текст Декларації-102, не утрималися від невеликого використання гіпотези про антигуманність точних наук.

11. *Визнають верховенство права, рівність перед законом.* До такого кроткого формулювання у нас заперечень немає, а от у поясненнях автори Декларації-102 надмірно вихваляють лібералізм, вільний ринок, забезпечення благ тощо. Тут уже не дуже рятують навіть гарні сентенції щодо підтримки неогуманістами гарантій свободи і якості життя.

12. *Вони є активними захисниками довкілля.* Тут усе гарно, але вимогу авторів Декларації-102 щодо заборони для будь-кого "нестримно споживати багатства природи" не бажатимуть виконувати громадяни країн Заходу. Надто вони звикли до комфорту і приватних літаків.

13. *Визнають необхідність обмеження чи регулювання чисельності населення планети на наукових засадах.* Цей пункт нам відверто не подобається, бо його виконання буде не тільки найгрубішим вторгненням у приватне життя, а й просто антигуманним. Слабкість цієї своєї тези П. Куртц і його колеги цілком усвідомлюють, тому не пошкодували місця для приведення кількісних даних про зростання чисельності населення Землі у наш час. Чомусь написали про "шкідливість" зростання відсотка людей третього віку, ігноруючи їх спроможність своїм інтелектом ефективно підтримувати економіку суспільства знань (вони були "зайвими" тільки в архаїчних суспільствах). Шкода, що, маючи виразну повагу до точних наук, автори Декларації-102 цілковито проігнорували креативний потенціал ноотехнологій, що не шкодять довкіллю і можуть у майбутньому забезпечити сталий розвиток.

14. *Беруть активну і позитивну участь у політичному житті.* Цей пункт частково повторює №7, ми його коментувати не будемо, зауваживши, що завданням середньої і вищої школи є формування достатньої громадянської компетентності, зокрема, щодо "позитивності" участі в політичному житті.

15. *Критично налаштовані до ідеї необмеженого споживання та факту відсутності рамок для індивідуального збагачення.* Приємно, що тут автори Декларації-102 звернули увагу на шкідливість зажерливості і намагання багатьох осіб перевершити сусідів, якщо не в розумі, то бодай в обсязі накопичених речей. Немає пропозиції створити і прийняти світову конвенцію "Про обов'язки Людини", але у тексті до цього пункту знаходимо таке закінчення: "Хоча валовий національний продукт є важливим критерієм економічного прогресу, ми повинні також прагнути до того, щоб підвищити рівень валової національної якості життя. Ми повинні заохочувати людей до радісного сприйняття життя, вдосконалення, усвідомлення власної гідності; ми повинні переконувати їх, за допомогою освіти, розвивати свій естетичний, інтелектуальний і моральний рівень і таким чином підвищувати якість свого життя" [6, розділ 8]. Завдання для освітньої системи сформульовано правильно, але чомусь залишилися поза увагою сучасні ЗМІ, внесок яких в еволюцію людства стає все негативнішим. А могли б навчати хоча б "радісному сприйняттю життя".

16. *Діють у напрямі подолання егоцентричного індивідуалізму і викорінення шовіністичного націоналізму як перешкод для руху до сталого розвитку людства.* Це дуже важливий пункт, який можна активно вітати. От тільки приклад його можливого застосування обраний невдалий: "Новою реальністю XXI століття є той факт, що ніхто на планеті не може жити в ізоляції, а всі частини світової спільноти взаємопов'язані. Це

однаковою мірою справедливо і щодо національних держав, що користуються випадковими перевагами, зумовленими подіями минулого. Невдача Копенгагенського конгресу в грудні 2009 р., на якому 192 держави не змогли дійти згоди щодо протистояння глобальному потеплінню, вказує на нагальну необхідність створення нових міжнародних інститутів" [6, розділ 9]. Позиція авторів Декларації-102 щодо "потепління" не має цілком точного наукового доведення і є доволі виразною піар-політичною акцією. адже вже накопичено чимало наукових даних, що, як мінімум, ліквідують гостроту небезпеки. Нагадаємо, що у 1920-1930-х роках було потепління, у 1950-1960-х – похолодання. Сучасне потепління вже розпочало переходити у похолодання, але по інерції ООН та інші прихильники "ручного" регулювання клімату в грудні 2015 р. прийняли Паризьке комюніке про наміри колись виконати це "спільне регулювання".

Обсяг статті не дає можливості детального аналізу "східного" варіанту оцінки пропозицій Декларації-102. Тому обмежимося вказівкою на активну участь у цьому проєкті філософів з Московського університету ім. Михайла Ломоносова та інших ВНЗ Росії (група В.О. Кувакіна та об'єднання науковців з назвою "Російська гуманістична спілка, www.humanism.ru). Ці ідеї не згасають, свідченням чого є часопис "Вопросы философии", який став лідером за якістю наукових статей в гуманітарній сфері сучасної Російської Федерації. На жаль, вище керівництво цієї держави не звертає жодної уваги на подібну наукову діяльність.

На закінчення нашого аналізу, сформулюємо певний висновок: якщо філософські засади неогуманізму Декларації-102 не викликають у нас особливих заперечень чи критики, то операційні пропозиції вимагають саме критичного підходу (пункту №4). Можна, звісно, запропонувати створення дуже потужної глобальної екологічної поліції, але одночасно необхідно передбачити формування пристойних збройних "еколсил" з новітньою технікою для примусу тих, хто забруднюватиме довкілля не тільки на теренах сусідніх держав, а й на своїх власних.

Висновок: Підтримуючи Декларацію-102, ми можемо запропонувати використання цього документу в системі вищої освіти України як приклад характерного для наших бурхливих часів проєкту вирішення майже всіх світових проблем тільки через виховання, формування нового світогляду, високого за якістю і потужного за впливом морального комплексу та ін. у кожної людини, якій пощастить жити у ХХІ ст.

Література

1. Андрущенко Т.В. Параметри «нового світу»: критико-аналітичний аналіз світових футурологічних прогнозів / Т.В. Андрущенко // Гілея. – 2011. – №44(2). – С. 602-612.
2. В Средиземном море за неделю утонули более 700 мигрантов (URL: <http://newsland.com/user/4296648055/content/v-sredizemnom-more-za-nedeliu-utonuli-bolee-700-migrantov/5259969>) 29-05-2016
3. В Торонто 35 000 детей не пришли в школы. Из-за насаждаемой "секс-новизны" (URL: <http://newsland.com/community/politic/content/v-toronto-35-000-detei-ne-prishli-v-shkoly/5241405>) 19-05-2016
4. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє / [Пер. з англ. Л.Л.Лещенко]. – К.: Основи, 1993.
5. Медоуз Д.Х., Медоуз Д.Л., Рэндерс И., Беренс В.В.Ш. Пределы роста. Доклад по проекту Римского клуба «Сложное положение человечества». – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 207 с.
6. НЕОГУМАНИЗМ: декларация светских принципов и ценностей – личных, социальных и планетарных (Российское гуманистическое общество. (URL: <http://www.humanism.ru/neohumanism.htm> 11-04-2015)
7. Памяти Пола Куртца (URL: <http://humanism.su/ru/articles.phtml?num=001006>)
8. Печчеи А. Человеческие качества: Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. Д.М.Гвишиани. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.
9. Knowledge for sustainable development: An insight into the encyclopedia of life support systems. Vol. 1 – P.: UNESCO publishing, 2002. – XXXIII, 1226 p.
10. The Oxford Companion to Philosophy / Edit. by T.Honderich. – Second Edition. – New York, Oxford University Press, 2005. – 1056 p.

Literatura

1. Andrushchenko T.V. Parametry «novoho svitu»: krytyko-analitychnyy analiz svitovykh futurolohichnykh prohnoziv / T.V. Andrushchenko // Hileya. – 2011. – #44(2). – S. 602-612.

2. V Sredyemnom more za nedelyu utonuly bolee 700 myhrantov (URL: <http://newsland.com/user/4296648055/content/v-sredyemnom-more-za-nedeliu-utonuli-bolee-700-migrantov/5259969>) 29-05-2016
3. V Toronto 35 000 detey ne pryshly v shkolu. Yz-za nasazhdaemoy "seks-novyzn" (URL: <http://newsland.com/community/politic/content/v-toronto-35-000-detei-ne-prishli-v-shkoly/5241405>) 19-05-2016
4. Havrylyshyn B. Dorohovkazy v maybutnye / [Per. z anhl. L.L.Leshchenko]. – K.: Osnovy, 1993.
5. Medouz D.Kh., Medouz D.L., Rønders Y., Berens V.V.Sh. Predely rosta. Doklad po proektu Rym'skoho kluba «Slozhnoe polozhenye chelovechestva». – M.: Yzd-vo Mosk. un-ta, 1991. – 207 s.
6. NEOHUMANYZM: deklaratsyya svet-skykh pryntsyrov y tsennostey – lychnukh, sotsyal'nukh y planetarnukh (Ros'syyskoe humanystycheskoe obshchestvo. (URL: <http://www.humanism.ru/neohumanism.htm>) 11-04-2015)
7. Pamyaty Pola Kurttsa (URL: <http://humanism.su/ru/articles.phtml?num=001006>)
8. Pechchey A. Chelovecheskiye kachestva: Per. s anhl. / Obshch. red. y vstup. st. D.M.Hvyshyany. – 2-e yzd. – M.: Prohress, 1985. – 312 s.
9. Knowledge for sustainable development: An insight into the encyclopedia of life support systems. Vol. 1 — P.: UNESCO publishing, 2002 – XXXIII, 1226 p.
10. The Oxford Companion to Philosophy / Edit. by T.Honderich. – Second Edition. – New York, Oxford University Press, 2005. – 1056 p.

Tamara Kiryk

Present Movement from Humanism to Neohumanism

Modern civilization is in crisis and it is not moving to the rescue, but to collapse. UN and environmental conferences offered to fight against poverty and for the «green economy». Among the options we find the means of salvation offered by Paul Kurtz (USA) to create and apply a new version of humanism. The article discussed the Declaration of neo-humanism – an attempt of 102 philosophers, sociologists and psychologists to offer the world means aimed at the consolidation of positive forces, the unification of constructive ideas for the salvation of civilization. In the Declaration-102 in detail the major problems of mankind are a list of the greatest threats to selected critical points and on the basis of proposals 16 directing global development in a positive direction are formulated, based on the unification of all people around the following provisions:

1. Full neohumanistic openness to positive cooperation with everyone who follows the provisions of international conventions on human rights.
2. The critical disposition to the feasibility of traditional theism in the XXIst century.
3. The positive activity to unity, cooperation, not confrontation.
4. Use critical thinking and confidence in scientific facts.
5. Critical respect for ethical principles and values, moral models of modern humanity.
6. Support key values and principles of civilized behaviour.
7. Recognition of necessity and indispensability of public life.
8. Protection of privacy.
9. Support for democracy, justice and freedom.
10. Neohumanists recognize the importance of personal upbringing, goodwill and decency.
11. They recognize the rule of law, equality before the law.
12. They are active environmentalists.
13. Recognize the need to limit or regulate the population of the planet.
14. Take active and positive participation in political life.
15. Neohumanistic critics to the idea of unlimited consumption and personal enrichment.
16. They work towards overcoming egocentric individualism and chauvinistic nationalism.

The article focuses on the advantages and disadvantages of the Declaration-102, proposes its use in higher education for «personality formation» in Ukraine.

It is noted that philosophers of Ukraine are not interested in the Declaration-102 and even believe in the collapse of European humanism in many competing neo-humanisms. We believe this is a mistake. We need not a criticism of Europe but consolidation with it. This is particularly important at the moment, as theists of Russia named humanism heresy and called to struggle against it.

In modern terms we offer the revitalization for studying English, participate in major European projects and the establishment of our university student groups capable to resist the Russian informational aggression.

Keywords: crisis of civilization, global threats, humanism, the German neo-humanism, Paul Kurtz, Club of Rome, the Declaration-102, neo-humanism XXI.

Надійшла до редакції 10.04.2016 р.